

Stafetmodtager december 2012: Marie-Louise Svane

Orhan Pamuk: Uskyldens museum 2008, (da. 2011)

Uskyldens museum er en af de romaner, man håber aldrig når frem til det sidste punktum. Det gør den på en måde heller ikke, for historien om overklassedrengen Kemal og hans udsigtsløse besættelse af den yndige kusine Füsün er fortalt i en slow motion, der får tiden til at udvide sig og mætter hver lille detalje og sansning mellem de to med en gådefuld betydning, der skaber sin egen urørlige zone. Omkring og ind i denne passionshistorie væves en beretning om benhårde finansielle entrepriser, gryende filmindustri, sociale konventioner, og imitationer af vestlig livsstil hos Istanbuls upper classes under 1960'ernes moderniseringsbølge. Det er måske den mest realistiske af Pamuks romaner til dato, samtidig med at den på magisk vis sætter tiden i stå og gør romanen til sit eget museum. At Pamuk netop har åbnet sit eget Uskyldens Museum i virkelighedens Istanbul, gør ikke læseoplevelsen mindre magisk.

Orhan Pamuk: Den naive og den sentimentale romanforfatter 2011, (da. 2012)

Pamuk giver disse essays, der stammer fra hans forelæsninger på Columbia University, undertitlen 'Understanding What Happens When we Write and Read Novels'. Det er nemlig ikke litteraturteori i akademisk metermål, men en forfatters personlige erfaringer fra romanmediets laboratorium. Pamuk gør sig til arving af Schillers æstetiske dobbeltpar fra essayet Über naive und sentimentale Dichtung, 1796, og viser hvordan netop spændingen mellem det naive og det reflekterede er det, hans romanpersoner og situationer lever af. Det, der måske fascinerer mig mest, er hans undersøgelse af 'det banale' (man kommer til at tænke på Flaubert) samt hans egen sproglige diktion, når han indkredser emnerne i en på en gang energisk og mediterende stil. Fx hans meditationer over 'romanens centrum', som ellers i al trendy kritik er afskrevet som en tankegang fra i forgårs. Her får denne tanke ny prægnans i Pamuks raffinerede balancegang mellem det banale og det højintellektuelt reflekterede. Det er fascinerende.

Elif Shafak: Bastarden fra Istanbul / The Bastard of Istanbul 2006 (da. 2009)

Elif Shafak var den første efter Pamuk, der fik international opmærksomhed med bestsellerromanerne 'The Bastard of Istanbul' (2006) og siden 'Forty Rules of Love' (2008) og Honour (2012). 'Bastarden fra Istanbul' handler om en slægtsgåde, der rammer ind i et kollektivt

politisk traume, nemlig det armenske folkemord, som ikke eksisterer i de tyrkiske skolebøger. Unge amerikanske Amy drager til Istanbul for at opspore sine armenske rødder og havner hos den farverige familie Kacanzi, der er luttet velvilje og fuld af overtro og fortrængninger, hvilket skildres med superb komik. Det er kulturmødet mellem Øst og Vest som sitcom a la 'Friends', men med politisk snert. Shafak har et kærligt blik for paradokserne og mytomanien i det traditionelle tyrkiske liv, og hun skildrer det med en sproglig fabuleringen, der trækker netop på de ressourcer. Bogen er på én gang en kærlighedserklæring til Istanbul og en drøj analyse af tyrkisk politisk mentalitet.

Joep Leersen: National Thought in Europe. A Cultural History, 2006

På tværs af Europas lande og historie sporer Joep Leersen ideen om nationen som en idé i proces. Det er et bredt favnende kulturhistorisk studie med fokus på et politisk tankemønster, der opstod i Europa omkring 1800, og som har fornyet aktualitet i moderne diskussion om kulturel identitet. Leersen får på en udogmatisk måde vist den nationale tankes kalejdoskopagtige karakter, når den vandrer og skifter politisk mening fra 1700-tallets anti-elitære strømninger frem gennem det 19. og 20. århundredes reaktion og kampe om dominans i Europa. Det mærkes at forfatteren er professor i moderne europæisk litteratur. Hans påpegning af bindeled mellem diverse statspolitiske interesser og mekanismer hos intelligentsia og offentlighed giver også litteraturhistorien en spændende ny tolkningsramme.

Deniz Kandiyoti & Ayse Saktanber: Fragments of Culture. The Everyday of Modern Turkey 2002

Her er en samling tankevækkende essays om livsstil, byfornyelse, mode, tegneserier, shopping, nyreligiøsitet, økonomiske trends, som enhver der lever livet i Istanbul, Ankara og omegn er i berøring med. Det er antropologiske studier, der bringer en dansker som undertegnede (sikkert også en tyrker) på tættere hold af, hvad det drejer sig om i det moderne land mellem Øst og Vest. Ikke altid super velskrevet, men rig på information og iagttagelser, og med sansen for at se hvor understrømmene bærer hen. Bemærkning: der er behov for en snarlig og lige så god follow up, nogle trends er langsomme og langvarige, andre flytter sig fra dag til dag.

Edward W. Said: Orientalisme. Vestlige forestillinger om orienten 2002 / Orientalism. Western Conceptions of the Orient 1978

En 34-årig klassiker inden for det kritiske felt, Edward Said selv har indført, nemlig kritikken af den europæiske 'orientalisme'. Said har bastante synspunkter på det han kalder den vestlige i-talesættelse af Østen, og som han ser som en europæisk fantasi uden noget korrelat i den østlige virkelighed. Siden Napoleons invasion i Ægypten i 1798, mener Said, har den europæiske litteratur og videnskab om Østen været et simpelt supplement til stormagternes imperialistiske strategier. Det er nemt at afvise Sids forsimplinger, men han skrev en bog der var brug for i 1978, og som udløste den debat, der ikke er blevet mindre aktuel om forholdet mellem Øst og Vest. Flere stemmer har blandet sig, og Said nåede selv at nuancere nogle af standpunkterne inden sin død i 2004. Da jeg for nylig skulle genlæse et stykke af bogen, opdagede jeg at der nede under den retoriske overflade faktisk også findes en stribe interessante litterære kommentarer, fx om Flaubert, Byron og Walter Scott. Det var en lille reminder om ikke at smide barnet ud med badevandet.

Robert Irwin: Af begær (tørst) efter viden. Orientalisterne og deres fjender 2007 / For Lust of Knowing. The Orientalists and their Enemies 2006

Irwin er Sids kritiker. Han korrigerer Sids historiske fremstilling på en række konkrete punkter. Frem for alt insisterer han på, at den europæiske orientalistik ikke var en imperialistisme i akademisk forklædning, men tværtimod var båret af oplysningsprojektet og af 'begær efter viden'. Irwin tager sig for at skrive den orientalistiske videnskabs historie, som Said efter hans mening har forvrænget til karikatur, og bogen kan læses som den nødvendige replik til Said. Irwin har måske tendens til at gøre Sids skurke til good guys. Men man får en masse viden om de orientalistiske miljøer med deres hoved – og bipersoner, projekter, fejder og visioner. Det er lærerigt, livligt og gavmildt fortalt.

Nigel Leask: British Romantic Writers and the East: Anxieties of Empire 1992

Leask er en anden kritiker der tager tråden op fra Said, her vedrørende den romantiske litteraturkanon. I stedet for Sids binære logik sætter han en pejling af britisk litteraturs skiftende fremstillinger af Østen via begrebet 'anxiety'. Han viser en vid skala af holdninger mellem angst og tiltrækning, og det interessante er for ham at spore, hvordan forfatterens personlige engagement møder de større politiske tendenser. Forskellige mutationer af anxiety optræder hos Byron, Shelley og De Quincey, men Leask viser hvordan angsten for at miste kontrol over egen identitet

spiller på tværs af politisk overbevisning. Det velgørende ved Leask som postkolonial kritiker er, at han viser teksternes komplekse udsagn og at han går ned i detaljerne i den historiske kontekst. Han er ikke abstrakt og frelst.

Angela C Pao: *The Orient of the Boulevards: Exoticism, Empire, and Nineteenth Century French Theater* 1998

En intelligent og veloplagt bog om den orientalske trend i parisisk boulevardteater i 1800-tallet. Pao viser de tætte forbindelser mellem teaterscenen og den politiske scene herunder regeringens overvågning med censur og restriktion af repertoarer på forskellige teatre. Den orientalske scenografi bruges fx under Bonapartes regime i 'les pièces à grand spectacle', melodramer og pantomime, hvor stykkerne kombinerer haremshalløj og glorificering af Napoléons indtog i Ægypten. Teaterpolitikken følger i øvrigt de skiftende regimer, og Pao får med sit fokus på 'det orientalske drama' fanget samspillet af de mange mekanismer mellem drama, lovgivning, censur, propaganda og publikum. Det giver et interessant billede af mediepolitik i 1800-tallets Europa.

Ros Ballaster: *Fabulous Orient. Fictions of the East in England 1662-1785*, 2005

Ballaster viser hvordan Orienten blev sat i scene i en tidlig-moderne populærlitteratur, dvs. i tekster som er mere eller mindre glemt i dag. Der er fortællinger om den osmanniske sultana Roxolana, den kinesiske prinsesse Turandot eller den falske indiske sati Canzade mm. Haremskolorit og østlig magi havde appel til tidens læsere, men Ballaster viser også hvordan denne genre, på trods af dens klichéer, bidrog til at udvide verdensbilledet og ofte kom til at spejle hjemlige magtforhold, lige fra køns- og familieroller til rivaliseringer mellem de europæiske kolonistater. Kundskabsrig kulturhistorie på den underholdende måde.

Denis Hollier et al.: *A New History of French Literature* 1989

Bogen er fra 1989 men stadig forfriskende ny at slå op i med de kronologisk ordnede opslag om vigtige litterære begivenheder i Frankrig. Dvs. at hvis du fx slår op på året 1836, finder du artiklen "Egypt in Paris" og får med et dyk ned i tiden at vide hvilken furore og hvilke reaktioner opsættelsen af den ægyptiske obelisk, det år, på Place de la Concorde udløste i Paris' litterære cirkler. Det er en anden måde at søge og få viden på end via den klassiske litteraturhistories længdesnit og skandering i perioder, genrer og ismer. Måske er den klassiske litteraturhistories dage talte, som jeg for nylig hørte min egen litteraturhistorieredaktør bemærke. Internettet har

ændret vores måde at bruge og tilegne os viden. Holliers franske litteraturhistorie er måske en tidssvarende organisering af historisk viden?

Jean-Baptiste Molière: Don Juan, ou le Festin de Pierre 1665

Jeg har af flere grunde et inderligt forhold til den gamle europæiske libertiner og hans besættelse af egne forførende evner. Det er i sig selv et fantastisk emne. Og da jeg i 60'erne begyndte at læse "sammenlignende litteratur" bestod undervisningen i to ugentlige forelæsningsrækker ved fagets professor, nemlig den ene om Faustmotivet og den anden om Don Juan. Så jeg kan rækken fra folkesagn og Tirso de Molina over Mozart og Molière til Byron. Jeg har set Molières stykke spændende opført flere gange og jeg elsker dramaet med dets erotiske begejstring, kynisme, sorg og rædsel. Og jeg beundrer den figur Molière har stillet på scenen. Som Denis Hollier siger: "through the libertine's ironic gaze, Molière puts society, its language, its hypocrisy, and its false values, on trial (A New History of French Literature, 1673 – The Comic at Its Limits).

George Gordon Lord Byron: Don Juan 1819

Her er vi i noget helt andet. Og dog. Denne picareske (omrejsende) Don Juan og hans medposerende forfatter George Gordon Lord Byron har både begejstring, ironi, kynisme, og verdenserfaring. Men han har også noget der ligger de 150 år senere i historien, og som adskiller de to forfattere. Byrons Don Juan er ikke så karismatisk, han er faktisk også naiv og pinlig, i tvivl om egne følelser, og som sådan ironiserer hans forfatter over ham. Men frem for alt, han er ikke bare en elsker. Han elsker. Naivt, smeltende kropsligt og romantisk. Scenerne med den græske pige Haidée på strandbredden på hendes ægæiske ø er henført erotisk poesi, kun tilsat et lille bitte drys ironi for at billedet af de to ikke skal smelte helt ned: "They look upon each other, and their eyes/Gleam in the moonlight; and her white arm clasps /Round Juan's head, and his around hers lies / Half buried in the tresses which it grasps: / She sits upon his knee, and drinks his sighs,/ He hers, until they end in broken gasps;/ And thus they form a group that's quite antique,/ Half naked, loving, natural, and Greek."

Roland Barthes: Essais critiques 1964

Jeg har valgt essay-samlingen fra 1964 af min yndlingskritiker Roland Barthes, fordi der er så meget 'Barthes' i hvert af disse små stykker, og for ikke at skulle vælge mellem hans større bøger, som jeg altid har læst (i) med følelsen at få en ny skarphed foræret: Sur Racine, Systeme de la

mode, Mythologies, S/Z etc. Disse anmeldelser af 60'ernes franske avantgardeteater, Brecht, Robbe-Grillet og Butors nouveau roman mm. minder mig også om en intens periode i min egen ungdom, nemlig tiden, hvor Kunsten med stort K og den europæiske dannelses koryfæer blev sat til heftig diskussion. Barthes diskuterer fx hvem der ejer det franske sprog (det er sakraliseret gennem de Store Forfattere, men den pragmatiske sprogbrug trækker en anden vej), eller hvad er petit-journalistikkens funktion ('le fait divers' som en genre for det ubegribelige i randen af de store nyheder) etc. Barthes tænker dimensioner sammen og oplyser det ene punkt ved hjælp af det andet: den litterære tradition, semiotikken, sociologien og hverdagens sansedetaljer. Det er både lærd og analytisk skarpt og desuden båret af verdensmandens menneskeindsigt og elegance.

Ludwig Tieck: Der gestiefelte Kater 1797

En rablende komedie og et af de underholdende højdepunkter udi romantisk ironi. Det er Tiecks frække genbrug af Charles Perraults folkeeventyr om den snedige kat, der narrer verden til at tro at hans herre, den fattige møllersøn, er en fin greve, der kan bejle til prinsessen og få det halve kongerige. Tieck gør katten endnu frækkere og leger med de absurde situationer, hvor alle tror at den anden er noget andet, og hvor katten henvender sig til publikum i salen og kører rundt med teaterillusionen. Det er jo nogle år før Borges og Calvino, men meget ligner. Dog er Tiecks hip til oplysningens kritikere i Berlin så inside, at stykket nok i dag ikke kan læses uden omfattende realkommentar. Også som følge af at tysk jo ikke længere er en almen sprogfærdighed, har stykket nok kun en fremtid rundt omkring i de litterære undervisningsfag. I den rette instruktørs hænder kunne man ellers tænke sig en sjov opsætning af en absurd-romantisk modernisme.

Adam Oehlenschläger: Sankt Hans Aften – Spil 1803 (Digte 1803)

Oehlenschläger havde helt sikkert læst Tiecks komedier, og der er spor af det i hans eget romantiske lystspil Sankt Hans Aftens-Spil. I dette stykke låner han med løs hånd fra Shakespeare, Goethe og Jena-romantikerne og blander gakket markedsgøgl med yndefuld dansk skovromantik. Som hos Tieck er der spil på intertekster og hip til autoriteter, fx må Alexander Pope holde for som den selvhøjtidelige Poppe-figur, der besynger 'den ædle middelmådighed'. Selv i midnatstimens elskovsstund, hvor natur og poesi smelter sammen i 'tryllende harmoni' for det unge par, holder Oehlenschläger den lette ironi svævende i replikkerne mellem den hundredårige eg og den døngamle sankthansorm. Med sine timede rytmer mellem borgersnusfornuft, markedsvrimmel og følelsepato er stykket efter min og mange andres mening Oehlenschläger på toppen som romantisk digter.

Gérard de Nerval: Voyage en Orient 1851

Gérard de Nervals orientalske rejse gik til Cairo, Beirut og Konstantinopel i 1842-43. Det der gør hans beretning anderledes end de mange andre, den konkurrerer med, er at den i så høj grad er et eksistentielt projekt og kan læses både for sin skildring af sæd og skik i Cairo og for de psykedeliske drømmefantasier, mødet med Orienten udløser i hovedet på denne rejsende. Nerval er besat af tanken om at løfte gudinden Isis' slør. Han tænder på glimtet af en øreflip eller en bar arm bag sløret hos kvinderne på Cairos pladser. Han går på slavemarkedet og køber en smuk slave til at holde hus for sig, og hos den koptiske ægteskabsmægler får han fremvist et par piger, som fædrene gerne vil afsætte. Det er en syret beretning om en europæer, der flygter fra konventionerne og iscenesætter sin rejse til Orienten som en rejse ind i en anden identitet.

John Keats: Complete Poems 1819/1989

Jeg kan egentlig bare sige, at jeg bliver fanget, når jeg læser Keats. Fx To Autumn (Season of mists and mellow fruitfulness...) Det der fanger, er Keats' måde at holde billedernes sensualisme i skak med sin negative capability, nemlig den evne, han selv understregede som en evne til at opholde sig i "uncertainties, mysteries and doubts without any irritable reaching after fact and reason".

Christopher Prendergast: The Fourteenth of July. And the Taking of the Bastille 2008

Prendergasts bog om den fjortende juli er en medrivende historie om den franske revolution in the making. Den lægger stærkt ud med en øjenvidneberetning af citoyen Humbert, der var med ved Bastillen og som beskriver forløbet: den febrilske plyndring af ammunitionslagre, uddeling af geværer og den kaotiske organisering med begivenhedernes eufori, lovløshed og usikkerhed om hvem der var allierede og fjender. Prendergast viser, hvordan begivenhederne og den senere erindring om dem var blandet sammen allerede fra starten. Dagen, der blev et vendepunkt i Europas historie, er her indfanget i øjeblikkets turbo og analyseret i sine politiske konsekvenser og symbolske langtidsvirkninger.

Franco Moretti: The Way of the World 1987

Dette er en grundbog i disciplinen litteraturhistorie. Det er Franco Morettis studie af dannelsesromanen som et svar på splittelserne i den moderne vestlige civilisation. Individets ret til

at vælge sin egen etik er et knæsat ideal, som også altid indeholder den latente konflikt med samfundets normer. I mange romaner fra det tidlige 1800- tal er det den unge helts protest mod normerne, der er fremdriften i historien, således at 'ungdom' og 'modernitet' bliver identiske. Wilhelm Meister, Elizabeth Bennet, Julien Sorel, Jane Eyre, Frédéric Moreau er sådanne moderne rastløse helte. I oplysende krydslæsninger viser Moretti, hvordan frihedstrangen er en energi, der udageres på handlingsplan af helt og heltinde, samtidig med at den absorberes og afrundes i romanens 'symbolske form'.